

La lladella (*Phthirus pubis*) (ALDC, VII, 1536. La lladella)

La lladella (cast. *ladilla*) és un ‘paràsit de l’home semblant al poll però de cos més curt (oc. *pesou-court*) i ample (“*Lladella*. Espècie de poy redó. [cast.] *Ladilla*”, Figuera, 1840), que es posa a les parts peludes del cos humà, especialment al pubis (cf. oc. “*Cabro*. Le pou des aines [engonals], vermine honteuse que les honnêtes gens évitent de nommer” [Abbé de S^{XXX}, 1756]); atestat el mot al s. XIV, prové d’un dim. de *LATUS* ‘ample’, potser **LATELLA*; una altra interpretació el fa procedir de **BLATELLA* (< **BLATTELLA*, dim. de *BLATTA* ‘cuca molla; arna’; cf. it. *piattola* < **BLATTULA* homonimitzat amb **PLATTUS* ‘pla’), però encruada amb *LATUS* que, semblantment, hauria confluït en **LATELLA*. Var.: *llaella*, amb caiguda de la dental intervocàlica; *gadella*, *cadella* 74, *nadella* 83, amb dissimilació de les laterals palatals; *dadella* 151, amb assimilació a la dental, *daella* 156, 159, 161, 164-166, amb grau zero de la *-d-*; *aladella* 147, amb pròtesi vocàlica, per fonosintaxi, de *ladella* 162 (i *laella* 162), amb *l-* no palatalitzada per influència del cast. *ladilla*, instal·lada en una franja del cat. nord-occ. i del tort., amb les var. *aladilla* 94, 100, 102, 106, 108, 115, 125, *lladilla* 148/*llailla* 173, amb palatalització de la *l-* inicial; *creilla* 132, resultat d’una atracció formal a causa del suf. Cal recordar, a propòsit de *LATUS* ‘ample’, que el der. romànic és present en sinònims de l’insecte

en altres llengües: rom. *păduche* lat ‘poll ample’, logudorès *piogu ladu*, port. *pioelho ladro*

(veg. el topònim cat. *Igualada* < *AQUA LATA* ‘riu ample’, nom estès a la ciutat).

El nom del remugant *cabra* (< *CAPRA*) s’ha transferit a la ‘lladella’, amb motivació no aclarida: atès que duen a efecte l’acció parasitària més d’un individu, i que efectivament les respostes apareixen sovint en pl. (*cabres*, com *lladelles*), el pont semàntic podria ser a partir de ‘ramat, guarda de cabres’, però no passa de ser una simple hipòtesi; var.: *craba* 90, per metàtesi freqüent en ribagorçà.

Altres mots: *poll de bestiar* 99 (cf. mapa 964), propi d’altres animals (com a congènere de *poll*, cf. it. *pidocchio del pube*); *sarna* 59, extensió semàntica de la malaltia cutània (< llat. tardà *SARNA*); *seca* 89, 99, *f.* de *sec* (< *SĪCCU*) (cf. mapa 1016); l’alg. *figurarū* 85 és un manlleu al logudorès *pi(u)gu ladu* < *PEDŪCŪLUS LATUS*, i *morpió* 6, 7, al fr. *morpion* (var. *murpion* 4, 5, 9), on és compost de *mords* ‘mossega’ i *pion* ‘soldat de peu’, és a dir, ‘poll que mossega’ o ‘poll del soldat’ (els soldats, per freqüentar prostíbuls, agafaven sovint lladelles).

El domini comprèn dues isoglosses de notable extensió: *lladella* i *cabra*. Aquest, congènere de l’oc., ocupa de fet tot el Principat, sense doc. ant., mentre que el primer, *lladella* (s. XIV), s’ha instal·lat en el bal., el tort. i el val., on té tradició (C. Ros, 1739; Mayans, 1787; Sanelo, 1802; Escrig, 1851; Pla, 1880), com en mall. (Figuera, 1840).

Cal pensar que *lladella* va ser una fase anterior a *cabra*, perquè aquell figura en doc. de Balaguer (s. XIV) i també es troba en bal. És interessant remarcar la supervivència popular del llat. *LATUS* ‘ample’, present en *lladella*, i viu, com apel·latiu, en qualitat de cultisme (*lat* ‘extens, ampli’, *latifundi*). Són mots normatius *lladella*, des del *DOrt*, 1917; *cabra*, des del *DG₁*, 1932.

